

Något om ortnamn i Sättra brunn

Av Jan Agertz

Ortnamnen i en bygd kan efter tolkning avslöja faktorer på platsen som varit så utmärkande att de var avgörande vid namnbildningen. Ofta är det topografiska företeelser i landskapet men inte sällan någon person, i allmänhet den som först tagit platsen i anspråk. Namnet på en gammal by eller gård kan i många fall vara äldre än bebyggelsen; det har då äldst åsyftat något annat än en bebyggelse, t.ex. namn som Västerås, Örebro, Degerfors, vilka äldst avser en åmynning, en bro och en fors.

Namnforskning (*onomastik*) är en språkvetenskaplig disciplin och de redskap som forskaren har att arbeta med är såväl språkliga som sakliga: pålitliga äldre (helst medeltida) skriftliga belägg i original – det lokala uttalet – kända språkliga utvecklingar – vad som avses med namnet – hur det har sett ut på platsen i äldre tider. Detta senare är inte minst viktigt och kan inhämtas genom äldre kartor och skildringar, men också genom information om hävd ur olika uppbördslängder.

Med namnet *Sättra brunn* avses idag dels ett samhälle, dels ett brunnsområde; att båda har namn av hälsobrunnen är uppenbart. Dessa båda enheter ligger numera i Sala kommun men var före kommunreformen på 1970-talet belägna i två häradar och två socknar – samhället i Fläckebo sn, Norrbo hd

och brunnsområdet i Kila sn, Övertjurbo hd – och redan i dessa omständigheter anar namnforskaren intressant information beträffande namnet.

Inom dessa bebyggelser finns dessutom åtskilliga namn på gårdar och byggnader, av vilka de inom brunnsområdet redan har presenterats och utretts i olika sammanhang (Tersmeden, Rosenius-Högman). Alla byggnader inom Brunnen har egna namn, vilka dock växlat åtskilliga gånger under de tre hundra åren.

De ortnamn som jag särskilt vill uppmärksamma i denna uppsats är: bebyggelsenamnen *Sätra brunn*, *Broarne*, *Murtorpet* och *Fängsbacken*, vilka i äldre tider betecknat jordeboksenheter, och namnen på källorna, själva ursprunget (källan!) till kurorten och namnet *Sätra brunn*.

Sätra

Under 1600-talet låg här tre bebyggelser, i sista jordeboken i slutet av 1800-talet benämnda *Sättran*, *Sättran Westra* och *Broarne* – de båda *Sättran* i Fläckebo sn och *Broarne* i Kila sn.

Sätra, Fläckebo sn: 1 skattehemman (sk) *Sätрабо* (1560), *Säterbo* (1570), *Sättrarna* (1583), (1/2 sk) *Setran* (1628), *Sätra* (1641), *Sätträ*n (1680), *Sättran* (1715–1879); från 1962 *Sätra*.

Västra Sättran, Fläckebo sn: 1/4 frälse rå och rör *Sätra* (1641), *Sätra* (1680), *Wester Sättran* (1715), *Wäst Sättran* (1760), *West Sättran* (1825), *Sättran Westra* (1879). Därefter verkar denna bebyggelse ha inkorporerats med *Sättran*. I husförhörlängden: (1677–1691) *Zättran*, (1695) *Sättran* och *W Sättran*; (1717–33) *Östra Sättran*, *Sättran*.

I Ortnamnsarkivets (OAU) uppteckningar 1933 anges att »*Sättran* 1/2 kallas *Öster Sättra*; i dagligt tal alltid *Karl-Jans*; har givit namn åt *Sätra brunn*, *Sättrarna*, som det kallas. Härmed menas i dagligt tal hela brunnessamhället inklusive Ö. *Sätra*.«

Då källorna upptäckts av vetenskapen genom Urban Hjärne benämndes anläggningen *Kila brunn* eller *Kila hälsokälla*, efter socknen. »Redan under 1700-talets första årtionde började namnet *Sätra* användas jämsides med de förutnämnda och blev sedan förhärskande«, skriver Ruth Rosenius-Högman. Hela den sankäta ängsmark där källorna finns heter på de

äldre lantmäterikartorna *Sätrarna*, och det är i detta dominerande topografiska inslag vi har att söka bakgrunden till tre av bebyggelsenamnen.

Den ende som behandlat ortnamnet *Sätra brunn* är just Ruth Rosenius-Högman, som 1937 i boken *Uppgifter om Sätra brunn* skriver: »Namnet tyder på, att här funnits fåbodar [...] liksom också benämningen Öster Sätra förutsätter ytterligare ett Sätra, som troligen legat på skogen i västra delen av Fläckebo«. Hur det förhåller sig kommer att utredas i det följande.

Hur det såg ut vid Sätra brunn framgår tydligt av bl.a. lantmäteriakter och reseskildringar. Från ungefär hundra år efter »upptäckten« berättar Samuel Liljeblad från sin resa genom Västmanland i juni 1797.

En avhandling om de svenska ortnamnen på *säter* försvarades 1945 av Folke Hedblom. Där fastslår han att dessa namn inte har avsett fåbodar utan han kan med en mängd exempel visa att namnlokalerna ofta är belägna mot byars och socknars gränser och utgörs av bl.a. sankä ängar. Rosenius-Högman nämner att brunnsområdet utgjorde »utmark för fyra socknar: Kila, Romfartuna, Haraker och Fläckebo«; detta omfattar ca 200 tunnland, ungefär 1,5 x 1 km av hemmanet Broarnes mark.

Broarne, Kila sn

I jordeböcker och mantalslängder: Säterbroon (1636), Bron (1638), Broon (1645), 1 skattehemman Sättersbroerna (1680), Sättersbroarne (1685), Sättersbroar (1879); i husförhörslängden Broan, Broarna (1663–82), Broarne (1723–1895); först 1962 blir namnet officiellt Sätra brunn;

Formen *Broarne* (med slut-*e*, skall ses mot bakgrund av att man i äldre svenska hade den principen att ord som i plural fick ändelsen *-or* eller *-er* skulle ha *-na* (flickorna, bröderna) medan ord som ändades på *-ar* skulle ha *-ne* (pojkarne, systrarne); jfr. *Sättersbroerna* 1680 med *Sättersbroarne* 1685; detta slopades vid stavningsreformen 1905.

Tersmeden (1915) anger att namnet *Broarne* »härleder sig därifrån, att vägstycket mellan Biskopsgården fram till Trefaldighetskällan fordom var anlagd på kafvelbroar«, medan Rosenius-Högman (1937) hävdar att namnet åsyftar »det vat-

Sala d. 17 Jun. Bönedagen. Til middag foro vi til Sätra brunn. Där såg jag flere nybyggde hus som sedan jag var där som amanuens med Professor Ziervogel blifvit byggde. Den stora alléen ifrån trifaldighets källan till brudkällan var genom Öfver Dir. Afzelii omsorg nyligen förbättrad och upqvistad. Andra förbättringar visades mig ock af samma hand. De vackra tilämnade alleerne vid siustiernan voro dock ännu af ett vildt utseende. [...] Vid afresan anmärkte jag huru ofanteliga kärrfält, nedan om Sätra brunn äro nästan oupodlade, nu tåkte med usle starr och videbuskar.

Samuel Liljeblad 1797

tensjuka moraset mellan Fängsbacken och Trefaldighetskällan, vilket numera är utfyllt».

Det ursprungliga namnet är *Sätersbron* eller enbart *Bron*, och betyder '(kavel)bron över den sankna ängen *Sätern*'.

Fängsbacken, Kila sn

År 1587 redovisas som 2 krononybyggen Jöns i feiensbacken, på Feiensbacka, vidare i fäyensbacha (1588) Finiensbacha (1590), i Fiansbachann (1598), i fiänsbachan (1599), på feinsbackan, i fiäsbackann (1600), fengzbackenn (1610), 2 kronotorp Fänzbackann (1631), Fängesbakenn (1636), Fängsbacka (1645), 2 kronohemman Fängzbackan (1680). Därefter omväxlande *Fängsbacken*, *Fängsbacka*. Den officiella namnformen är nu *Fängsbacken* även om det på ekonomiska kartan står felaktigt *Fängsbacka*.

Namnet *Fängsbacken* är intressant ur flera aspekter, och får här tjäna som illustration till hur man vid en analys av ett ortnamn måste ta hänsyn till både språkliga och sakliga omständigheter. De äldre belägen, där förleden skrivs *feienl fäyen*, *finien*, *fianl fiän*, *fein*, *fiä* (1587–1600), verkar vara oförenliga sinsemellan, liksom med det dialektala uttalet och den nutida stavningen – men kan kanske ändå vara resultatet av en ljudlagsenlig utveckling! I äldre svenska fanns ett frikativt »glidande« *g*-ljud som i allmänhet betecknades *gh*; detta utvecklades till vanligt »hårt« *g*-ljud i de flesta ord, men detta uttalades i många dialekter som ett *j*-ljud. Ett sådant ord är *skog* (på fornsvenska *skogher*) som i bestämd form *skogen* i många dialekter uttalas [skó:jen] med långt, slutet *o* och *j*-ljud.

Ordet *regn* (fornsvenska *rägn*) är exempel på ytterligare en komplikation: ett *äng*-ljud; ordet uttalas normalt [rängn], så *gh* + *n* blir *äng*-ljud + *n*. I sammansättningar, där ordet är förled faller däremot *n*-et, så *regnkappa* uttalas [rängkappa]. Kan denna utveckling vara giltig även i *Fängsbacken*? I så fall har vi att utgå från *fägn*.

I Söderwalls *Ordbok öfver Svenska medeltids-språket* (1884) finns ett gammalt ord *fäghin* med betydelsen 'glad över', som i sammansättningar har genitiv-*s*, t.ex. *fäghins budh* 'glädjebud'; detta är bildat till verbet *faghnal fäghna* (d.v.s. *fägna*), där Söderwall redovisar betydelser som 'hälsa välkommen, mot-

taga; med glädjebetygelser hälsa eller fira (någons) ankomst (återkomst)'. Jag menar att detta skulle kunna kopplas ihop med den kult som brukade bedrivas vid fruktbarhetskällor: firandet av att naturens årscykel hade återkommit till den årstid då man offrade för god äring bland såväl växter och djur som människor. Den bakomliggande syftningen i namnet *Fängsbacken* är i så fall en plats där man under mer festliga former samlades för att »med glädjebetygelser hälsa eller fira (någons) ankomst (återkomst)« som det formuleras hos Söderwall.

Utvecklingen har då varit *Fäghinsbacken* > *Fäghnsbacken* > *Fängsbacken* – med ett uttal i analogi med *regnkappa* (se ovan). På detta sätt får även de äldsta beläggens *feienl fäyen* en förklaring, då *gh* i uttalet (och äldre skrift) ofta blir *j*-ljud. Efterleden i namnet, ordet *backe*, betyder ursprungligen 'höjd' (inte sluttning) och namnet *Fängsbacken* är äldst ett naturnamn, som äldst har avsett en upphöjning (kulle/backe), där man brukade samlas i samband med att man besökte fruktbarhetskällorna.

Murtorpet, Kila sn

I jordeböcker och mantalslängder redovisas närmast enstämigt: *Murtorpet* (1703–1879). Ordet *mur* i vårt språk är ett medeltida lån från latinets *murus* 'vägg'; ordet visar att väggar i det forna romarriket byggdes av sten, men på svenska fick *mur* främst en specialbetydelse 'fristående stenvägg'; inhägnad av sten'. *Mur* i äldre ortnamn har behandlats i en uppsats 1997, *Något om ortnamn* av Hans Ringstam, verksam vid Lantmäteriverket (LMV) i Gävle. Där framhålls att *mur* är en variant av ordet *myr*, och 517 av namnen finns i Gästrikland, medan fyra kan beläggas i Dalarna och två i Västmanland. Där redovisas också från 1800-talet att det kan ha funnits en betydelskillnad »att *mur* är en mosse eller sankmark som inte är tjänlig för slätter. *Myr* skulle däremot, enligt samma källa, vara en inhägnad kärräng.« Författaren visar med ytterligare exempel från det äldre kartmaterialet att samma lokal omväxlande har benämnts *myr* och *mur* och konstaterar att »en eventuell betydelskillnad i mur och myr är alltså inte så lätt att konstatera utan ytterligare forskning«. Om något av dessa 523 namn är ett bebyggelsenamn nämns emellertid inte.

Murtorpet ligger i anslutning till de omfattande sankängarna, och är det ena av de två namnen i Västmanland hos Ringstam. Att namnet har bestämd form, *Murtorpet*, antyder att bebyggelsen är ett sentida (efter medeltiden) anlagt nybygge på utmark och namnet betyder sålunda 'nybygget vid/på/i myren'. Detta kan också verifieras av att det kan beläggas först från början av 1700-talet.

Samuel Skragges besök i Sätra

Samuel Skragge (1660–1718) besökte byn Sätra år 1700 under sina resor i landsorten för att upptäcka främst mineralkällor. Besöket har han själv skildrat i sin 1701 utgivna skrift *En kort berättelse om the nyss uppfundne Hälsokällor på skillnaden emellan Fläckiebo och Kijla Socknar i Westmanland* och 1702 i Urban Hiärnes skrift *Korta anledning...*; i den senare berättar Skragge om att han på grund av resor utomlands, bl.a. i Ryssland har fått skjuta upp sitt besök i Sätra. Skragge hade fått höra av häradshövdingen Gyllenhök att här skulle »wara een källa, med hwilkens watn han för någon tijd badat sin lama arm, och dermed den aldeles til rätta hulpet«. Vistelsen varade i trettiofyra dagar och vattnet undersöktes »med præceptierande, afrökiande, destillerande, och hwad mehra proof man wijd sådane tillfällen plägar betiäna sig af; och fann henne i alla måhl så swara min önskan, at jag uthan widare drögsmål och betänckiande resolverade mig at betiäna mig sielf af den til hälsas restitution«.

Sättras flere Mineralkällor – desse naturens skänker, till värn mot plågorna – uppsvälla alla vid slutet af en sank, buskbeväxt, stor, ful och föga bördig slättermossa, kallad, i hela sitt vidsträckta omfång, Solängsmyran. [...] Trakten var då ett kärr, öfwerväxt med Ahlbuskar.

Namnen på källorna

I *Westmanlands Läns Kongl. Hushållnings-Sällskaps Handlingar* (1828) presenteras Sätra brunn på tio sidor. Där kan man få ytterligare belägg för i vilken naturtyp källorna är belägna.

Den väg som nu heter Urban Hjärnes väg är en del av den gamla landsvägen mellan Dalarna och Stockholm. Den kallades förr Stora Faluvägen eller Kopparbergsvägen. Att denna gamla och viktiga väg passerar källorna här innebär sannolikt att de tidigt har uppmärksammats utanför Sätrabygden.

De nuvarande namnen på de olika källorna är givna av Samuel Skragge. Den källa som rinner fram där Brunns huset

ligger kallas Trefaldighetskällan. Sannolikt är det i denna källa som häradshövdingen Gyllenhök 1698 och 1699 fått bot för sin lama arm. Gyllenhök hade under sin vistelse i Sätra hört att befolkningen »vissa tider, isynnerhet i solgången, besökte denna Källa, och att flere blifvit botade«. Skragge beskriver de källor han finner i Sätra och om den som nu kan avnjutas i Brunns huset redogör han för bakgrunden till namnet.

I boken *Sätra brunn* med foton av John Chang McCurdy skriver fil. dr Teddy Brunius att »Folket i trakten och även kartritande lantmätare har känt till källan. Den kallades för Märphons kiälla och Märefors kiällan. Sannolikt återgår dessa namn på latinets Fons Mariæ«.

Trefaldighetskällor finns på många andra håll och sådana brukar ha fått sina namn av att de besökts framförallt i trefaldighetstid. Men här finns en annan och saklig bakgrund, nämligen att här väller vattnet fram trefaldigt från källor på knappt en meters avstånd från varandra. Det är därför anmärkningsvärt att Skragge trots sin förklaring ändå ansluter namnet till den kristna trefaldigheten; detta visas av *H*-et som står för *helig*, d.v.s. *Helga Trefaldighets källa*. Kan det rent av vara så att många andra trefaldighetskällor också har tre ådror, och att ett förkristet trefaldighetsnamn med saklig bakgrund under medeltiden fått en ny kristen trefaldighetssyftning?

Nästa källa som Skragge beskriver och även ger bakgrunden till namnet är *Segerkällan*. Även detta namn är av en typ där namnforskaren primärt skulle associera i en annan riktning. Förleden *Sege-* finns nämligen i många ortnamn, inte minst bebyggelsenamn, så utan Skragges skildring av just detta *Sege-*namns tillblivelse skulle det främst av sakliga skäl ha förklarats som bland de övriga. *Sege-* går tillbaka på ett ord *sigh*, i genitiv *sighar*, som utvecklats till *sigher* > *seger*, ett ord bildat till verbet *sigha* med betydelsen 'sakta sippra fram'. Ofta är det lågt liggande ängar där rinnande vatten tillförs genom bäckar, som är de ursprungliga namnlokalerna. Så förhåller det sig med t.ex. *Segerstad* i Reftele socken öster om Smålandsstenar i Finnveden, varifrån släkten *Hård af Segerstad* har sitt namn.

Med denna lilla utvikning har jag velat visa på nödvändigheten av att alltid beakta alla slags belägg före en namnanalys,

Doch jag må heller kalla henne *in plurali* källor, emedan der äre 3. Sourcer, ohngefähr 1. och 1/2 aln från hwar andra särskilte / hwilka ingalunda kunna hemmas eller bringas in om ett kärille [...] den man derföre wäl må kalla H. Trefaldighets Källa.

Och [...] finnes ännu wid pass 400 steg der ifrån i rätt linie een annan af nästan lijka halt och art / som den förre; vplöpandes mitt i en kulle på een äng / hwilken man till ewärdeligit åminne af Kongl. Maj:tz segersama wapn / som den tijden begynte med dens Högstes wälsignelse yppa sig / kunde kalla Segerkälla.

ty ett naturligt framvuxet namn skulle ju sakligt passa förträffligt även för *Segerkällan* i Sätra.

Vid Segerkällan öster om Brunnskyrkan lät Skragge, troligen redan runt 1700, bygga ett badhus, som är bakgrunden till namnet *Badstulunden*. Där står nu den hydrofor som förser Sättras vattenledning med vatten.

Den tredje källan i Skragges redogörelse 1702 är *Brudkällan*, och bakgrunden till detta namn är källans läge vid Brudberget. Även *Brud-* finns i många ortnamn på naturlokaler som berg, källor, dungar, ängar, hagar, åmynningar. I de flesta fall finns sägner förknippade med namnokalerna, där det berättas om att en brud eller ett brudfölje råkat ut för något sällsamt, då man passerat platsen. Brudberget här är inget undantag och Rosenius-Högman (1937) anför några varianter.

Brudgumskällan är namnet på en källa som upptogs i samband med anläggandet av Flemingsparken 1705. Den är belägen i södra änden av den allé som på kartan från 1721 uppges leda till Pyramiden. Rosenius-Högman berättar att »en vattenkonst inrättades där, och på ömse sidor om källan uppsattes pyramider av trä, som kläddes med löv och blommor«. Namnet är uppenbarligen givet som pendang till *Brudkällan*.

Namnen på övriga källor kan beläggas först senare och en följande informationen om två av dessa är hämtad från Ruth Rosenius-Högman. Olofskällan upptogs 1854 av professor Olof Glas, intendent 1852–67. Namnet Olofskällan är efter honom, men det ansluter naturligtvis också till den Olofskult som var så vanlig under medeltiden, även vid källor.

Uppe på Brudbergets krön ligger *Ögonkällan* i en trekantig skreva. Om dess vatten stiger upp genom sprickor i berget eller skrevan är en behållare för regnvatten, kan inte avgöras. Men den sinar aldrig. Allmogen trodde att den hade helande effekt på sjuka ögon och källan sägs ha fått sitt namn av denna egenkap. Ögonsjukdomen trakom var förr mycket vanlig, särskilt bland soldater och grasserade speciellt på övningsplatser, t.ex. Salbohed inte långt från Sätra.

Men namnbakgrunden är en annan. Ordet *öga* i ortnamn ingår framför allt i namn på gölar och källor. Anledningen är att sådana ofta antar en mer eller rund form och liknas vid ett öga. På de ekonomiska kartorna över t.ex. Jönköpings län,

Jemte desse nu omtalte mineral-martialiske källor / vpfann jag den tredie näst för min afresa / 400 steg wid pass ifrån dennu nämnde Segerkällan i samma linie, hwilken kom fram silandes mellan rötterne på een al af 6. eller 7. alnars högd; och när jag lät kullhugga aalen och vpgräfwa dess rötter / kom hon med een klaar och lefwande Source framspelandes / hållandes lijka proof med den förre; och / som hon ligger straxt wid ett bärg kalladt brudberget / kan hon kallas Brudkällan.

J ådrarne af alle 3. dessa källor kan man sticka med en hummelstör af 7. alnars längd / förr än det taar moot en hård stenbåtn / kunnandes man då / när man stören vpdrajer / see jordmännen wara några alnar fijn sand / och sedan den andra dehlen fijnt leer. Hwad dheras egentlige halt är / skal en annan gång / wil Gud / nogare förmälas; för denne gången har allenast welat gifwa tilkänna deras vpfinnande; [...] Den första / Helga Trefaldighets källan ligger rätt i röörgången emellan Fläckieboo och Kijla Sochnar / på Sättras bys ägor / med de andre 2. på Kijla Sochns grund / alle 3. mjl ohngefär ifrån Westerås och 1. och 1/2 dels mjl från Salberget / til hwilket ifrån källorna är ett perpetuum monitum jugum.

mitt hemlän, finns tre gölar som heter *Ögat* en stuga *Ögnakull* och en *Ögonkällan*.

Avslutningsvis anför Skragge en del allmänna upplysningar om källorna vid Sätra.

Sätra Brunn, Sätra brunn eller Sättrabrunn?

Ett problem är hur namnet skall skrivas: *Sätra Brunn*, *Sätra brunn* eller *Sättrabrunn*? Alla tre varianterna finns företrädda, och detta är ett intrikat problem. Alla ortnamn har en officiellt fastställd stavning, så också detta. År 1962 fastställs namnet och stavningen *Sätra brunn* för 1/8 frälsehemman *Sättersbroar*, Kila sn, medan *Sätra* blev namnet på *Sättran* (1879) 1/2 skattehemman i Fläckebo sn – alltså olika namn på samhället och Brunnen. Nu benämns ju även samhället med samma namn som brunnsorten. På vägskyltarna har vägverket i länet satt upp **SÄTRABRUNN** resp. *Sätra Brunn*. I Nationalencyklopedin finns två artiklar: *Sätra brunn*, hälsobrunn resp. *Sätra Brunn*, tätort!

I dagligt tal heter det normalt *Sätra*, när man talar med människor som är införstådda med vad som åsyftas; men bebyggelser med detta namn finns på många håll i landet, så vid förtydliganden används då och då *Sätra brunn* om både Brunnen och samhället.

Vad är det då som gäller? Ursprunget till namnet är '(hälso) brunnen vid (byn) Sätra', vilket skall skrivas *Sätra brunn*, och namnet avser då brunnsområdet. Då man menar samhället kan man ju inte kalla också det 'hälsobrunnen vid (byn) Sätra', då den by Sätra som åsyftas är just samhället Sätra. Därför tycks här ha gjorts ett undantag, då man skriver detta namn *Sätra Brunn*! Huvudregeln är den att i ett ortnamn som består av mer än ett ord skrivs ord som *var för sig* är självständiga namn med stor bokstav; *brunn* är inget självständigt namn, däremot *Brunnen*, som ju vid sidan av *Sätra* är den gängse benämningen på brunnsorten. I namnen *Västra Sätra*, *Östra Sätra*, *Smålands Taberg* är *Sätra* resp. *Taberg* namn; i *Sätra (hälso)brunn*, *Sala silvergruva* *Uppsala universitet* är de senare lederna inte självständiga namn.

De andra brunnsorternas namn skall skrivas *Loka brunn*, *Medevi brunn*, *Ramlösa brunn* men *Lundsbrunn*.

Sätra Brunn, tätort i Sala kommun, Västmanland (Västmanlands län), 15 km s.v. om Sala; 330 inv. (1996). S. är en brunnsort (se Sätra brunn) med pensionat samt kurs-, konferens- och friskvårdsanläggningar.

Sätra brunn, hälsobrunn i Sala kommun, Västmanland. S. ägs sedan mitten av 1700-talet av Uppsala universitets medicinska fakultet. Karl XII:s livmedikus fann år 1700 att vattnet från Trefaldighetskällan var järnhaltigt och innehöll kolsyra, vilket gjorde källan lämpad som hälsobrunn. S. är numera ett modernt medicinskt centrum med arbetsinriktad rehabilitering och sedan 1944 med verksamhet året om. Äldre brunnsbebyggelse från 1700- och 1800-talen är i stor utsträckning bevarad, bl.a. brunns huset från 1741 och brunnskapellet från 1867.

Nationalencyklopedien

Källa är vanligen en fördjupning i marken som uppkommit av sej sjelv [...] Källa kan ej sägas om grävd *brunn*. Men en överbygd källa kan kallas *källbrunn* om den murats något med sten omkring och tak över. *Brunn* är grävd grop och murad omkring, aldrig en grop uppkommen av sej sjelv kärr eller pöl. Inget annat namn på *brunn* fins här än *hälsobrunn*. *Sättra brunn* har vi här i närheten, men det är bara källor der, flere stycken fast hela orten fått namnet *brunn*.

ULMA Frgl 30, 2905:

J Larsson 1930, Fläckebo

En annan fråga som sammanhänger med detta är den om *brunn* eller *källa*. Man talar om *källkult* men att *dricka brunn*. Alla kurorter har namn på *-brunn*, trots att vattnet kommer från källor. I en uppteckning i Folklivsenheten (tidigare ULMA) vid Språk- och folkminnesinstitutet berättas från Fläckebo sn 1930. Skillnaden ligger i att på hälsobrunnar är källan i allmänhet överbyggd med ett brunns hus, precis som sagesmannen 1930 anger.

Som denna utredning har visat syftar ortnamnsanalys till att klargöra bakgrunden till hur en lokal (bebyggelse, äga, markområde, sjö etc.) har fått sitt namn och varför äldre belägg i det sammanhanget är nödvändiga utgångspunkter. Ort-namn intresserar de flesta människor och förhoppningsvis kan min kria medföra att läsaren får lust att botanisera vidare i ortnamnslitteraturen. Bra tips är de landskapsböcker som publicerades på 1980-talet, t.ex. *Ortnamn i Västmanland* av Harry Ståhl eller Bengt Pamps *Ortnamnen i Sverige* från 1988.